

METİN TENKİDİ
ASIL ANLATIMIN İZİNİ SÜRMEK¹
Textual Criticism: The Quest for the Original Wording

John H. Hayes, Carl R. Holladay
Çeviren: Muhammed Ali BAĞIR*

Yorumcular, Kitab-ı Mukaddes’le ilgili bir metni tetkik ederken, sık sık aynı pasaj için farklı anlatımlarla veya değişik okuyuşlarla karşılaşılır. Bu, aynı pasajın farklı çevirilerden okunması durumunda da fark edilebilir. Örneğin, Elçilerin İşleri 8. bölümde geçen Etiyopyalı soylunun din değiştirme hikâyesi, King James çevirisinden okunduğunda, soylunun iman ikrârının 37. ayette verildiği görülür. Aynı hikaye, Revised Standard çevirisinde okunduğunda ise iman ikrârının metinde bulunmadığı fark edilir. Bunun yerine, iman ikrârına bir dipnotta yer verilmiş ve şu şekilde bir açıklama düşülmüştür: “Diğer eski kaynaklar 37. ayetin tamamını veya önemli bir kısmını metne ilâve etmektedirler.”

Bir pasajın değişik anlatımları kimi zaman tek bir çeviriyle çalışılması durumunda da –özellikle bu çeviri Revised Standard Çevirisi (RSV), The New English Bible (NEB), The Jarusselam Bible (JB), The New Jewish Çevirisi (NJV), The New International Çevirisi (NIV) ve The New American Bible (NAV) gibi Kitab-ı Mukaddes’in önemli komisyon çevirilerinden birinin baskısıysa- fark edilebilir. Yorumcu, bir pasajı bu türden bir modern baskıdan okurken, bir dipnotta yönlendirilebilir veya bir semboller ve kısaltmalar listesiyle karşılaşabilir. Örneğin, Revised Standard çevirisinde, Mika 1:5’teki metinde şu ifade yer alır: ”And what is the sin of the house of Judah?” Normal yazı satırının üstünde a işareti ile gösterilen dipnotta ise şu açıklama verilir:

* Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı / Dinler Tarihi, malibagir@hotmail.com

1 Bu metin, John H. Hayes ve Carl R. Holladay, *Biblical Exegeses, A Beginner’s Handbook*, Second Edition, John Knox Press, U.S.A. 1988, s. 33-41 arasının tercümesidir.

“Gk Tg Compare Syr: Heb what are the high places”. Bu ifade çeviride verilen anlatımın Yunanca çeviriden (Gk) ve Targumlardan (Tg; Aramice çeviriler) alındığını ve Süryanice çeviride (Syr) geçen anlatımla benzerlikler taşıdığını, buna karşın Yahudilerin bunu “what are the high places” şeklinde okuduklarını gösterir. Veya Tekvin 10:5’i okuyan bir kimse, “Compare verses 20, 31. Heb lacks These are the sons of Japheth” şeklinde bir nota yönlendirilir. Bu dipnot, ilave edilen bilginin ne Yahudilerde ne de eski çevirilerde yer aldığını, fakat bu ifadenin 20. ve 31. ayetlerle karşılaştırılması sonucunda metinden çıkarıldığı varsayımından hareketle çevirmenler tarafından eklendiğini bildirir. Özellikle modern Kitab-ı Mukaddes çevirilerinde sık sık kullanılan bu tür işaretler, metin üzerinde çalışan bir araştırmacının şu soruları sormasına neden olmaktadır: Tek bir metin içerisindeki bu anlatım çeşitliliğinin sebebi/izahı nedir? Değişik anlatımların hangisi asıl okunuşu temsil eder? Veya, bir metnin asıl anlatımı belirlenebilir mi?

En erken dönem Kitab-ı Mukaddes elyazmalarımızın mahiyetinin anlaşılması, bu tür işaretlerin niçin var olduğunun, ne anlama geldiğinin ve onların nasıl kullanılacağına kavranmasına yardım eder. Herhangi bir İncil yazısının orijinal elyazmalarından veya müsveddelerinden hiç birisi günümüze ulaşmamıştır. Hatta herhangi bir orijinal elyazmasının ilk veya ikinci el nüshaları bile, bildiğimiz kadarıyla, baki değildir. Günümüze ulaşanlar sadece müstensihler tarafından elyazısı ile yazılmış nüshaların kopyalarıdır. Bu kopyaların bir kısmı diğerlerinden daha eskidir; fakat en eski olanlar genellikle müstakil kitapların veya onların sade parçalarının ya da bölümlerinin kopyalarıdır. Günümüze kadar gelebilmiş, Eski Ahit’in bir bölümüne ait en eski elyazması M.Ö. III. yüzyıldan kalmadır ve Yeni Ahit’in mevcut en eski elyazması ise M.S. II. yüzyılın ilk yıllarından kalma Yuhanna İncili’nin bir bölümüne ait parçadır. Buradan, Kitab-ı Mukaddes’in her bir yazısı konusunda, orijinal elyazmasının asıl yazarı veya derleyicisi ile korunmuş en eski nüshalar arasında tarihsel olarak bir zaman boşluğu (chronological gap) olduğu sonucuna ulaşırız. İşte bu yüzden, Kitab-ı Mukaddes metninin “orijinal” anlatımının tam olarak yeniden oluşturulabileceğini varsaymak, hayal mahsulü bir iddiadan öteye geçemez.

Bununla birlikte, antik dönemlerden günümüze Kitab-ı Mukaddes yazılarıyla ilgili binlerce nüsha muhafaza edilmiştir. Bunların bazıları İbranice Eski Ahit veya Yunanca Yeni Ahit’in tamamını veya her birisinin büyük bir kısmını ihtiva eden elyazmalarıdır. Diğer birçoğu ise müstakil kitapların el-

yazmalarıdır. Kalan kısmı da tek kitabın yalnızca bazı bölümlerini ihtiva eden elyazmalarıdır. Ancak bu elyazmalarından iki tanesi bile her türlü ayrıntıda birbirlerinin aynısı değildir.

M.Ö. III. yüzyılın ilk yıllarından itibaren, Eski Ahit önce Yunanca daha sonra da Süryanice ve Latince de içinde bulunduğu diğer dillere çevrildi. Yeni Ahit ise yazıya geçirildikten çok kısa bir süre sonra, önce Süryaniceye daha sonra da Latinceye çevrildi. Mısır lehçesi Kıptiçe gibi daha az bilinen diğer dillere de çevrildi. Bu çevirilerin elyazmaları, hatta aynı dilde olanlar bile, birbirlerinden hatırı sayılır derecede farklılıklar gösterir.

Üstelik Eski Ahit'in bazı antik çevirilerinin içerikleri İbranice elyazmalarından tamamen farklılıklar gösterir. Örneğin, Eyüp kitabının İbranice çevirisi Yunanca çevirisinden altıda bir oranında daha uzundur ve Yeremya'nın Yunanca çevirisi İbranice çevirisinden, içeriğinin çoğunun farklı düzende görünmesinin yanında, sekizde bir oranında daha kısadır.

Kitab-ı Mukaddes yazılarının popülerliği nedeniyle, tefsirler ve Kitab-ı Mukaddes konularıyla ilgili yazılmış diğer eserler tarafından bu yazılar sıklıkla alıntılanmıştır. Ekseriyetle bu alıntılar, birbirleriyle ve asıl ve çevrilmiş dillerdeki bilinen elyazmalarıyla büyük bir farklılık göstermektedir.

Bütün bunlar gözönünde bulundurulduğunda, elimizde Kitab-ı Mukaddes materyaliyle ilgili metinsel farklılıkları gösteren dört tür bulunmaktadır: (1) Asıl dillerde yazılmış elyazmaları arasındaki farklılıklar, (2) Erken dönem çevirilerin elyazmaları arasındaki farklılıklar, (3) Asıl dillerde yazılmış antik elyazmalarıyla erken dönem çevirilerin elyazmaları arasındaki farklılıklar, (4) Erken dönem Yahudi ve Hıristiyan yazılarındaki farklı alıntılar.

Bir araştırmacının, sadece antik yazıların orijinal olarak nasıl oluşturulduğunu değil, ayrıca bu yazıların nasıl istinsah edildiğini, korunduğunu, aktarıldığını, çevrildiğini ve alıntılandığını anladığında, Kitab-ı Mukaddes'e ait bir ibarenin anlatımında böylesine farklılıkların nasıl ve niçin vuku bulduğunu kavraması daha kolay olur.

Rabbînik ve erken Hıristiyanlık literatüründe bulunan değişken alıntılarının birçoğu, yazarların sıklıkla kendi hafızalarından alıntı yapmalarından dolayı ortaya çıkmıştır. Erken dönem çevirileri ve orijinal dilde yazılmış elyazmaları arasındaki ana farklılıklar, -Eyüp ve Yeremya'da olduğu gibi- muhtemelen bu kitapların farklı çevirilerinin veya farklı metinsel geleneklerinin mevcut Yunanca ve İbranice metinlerin temelinde bulunması sebebiyle meydana gelmiş-

tir. Bazı durumlarda, Yunanca metinler orijinale bilinen İbranice metinlerden daha yakın olabilir.

Asıl Kitab-ı Mukaddes dillerine ait elyazmaları içinde bulunan metinsel farklılıklar, çoğu kez metin “bozulmasına” bağlı olarak gerçekleşir. Genel anlamda, metin tenkitçileri, antik metinlerin aktarımında ortaya çıkan ve farklı okunuşlara yol açan iki tür bozulma olduğunu tespit etmişlerdir: (a) Bilinçsiz olan ve (b) Bilinçli olan. Bilinçsiz olarak yapılan hatalar, müstensih ya metni yanlış duyması ya da metni yanlış okuması sonucu ortaya çıkan hataları içerir. Antik dünyada, nüshaların hızlı bir şekilde hazırlanabilmesinin bir yolu da, bir kişinin, metni, bir oda dolusu müstensih nüshaları yazarken, onlara yüksek sesle okumasıdır. Beğenilen ve etkili olan bu en eski çoklu nüsha hazırlama yönteminde, daima duyma hatalarının oluşması ihtimali vardı. Müstensih, doğru bir şekilde okunan kelimeyi duyamayabilir ve bundan dolayı da başka bir kelime yazmış olabilir. Veya müstensih doğru bir şekilde duyup, duyduğunu tam olarak yazamamış olabilir. Ya da müstensih bir belgeye bakmak suretiyle bir elyazması istinsah ediyor ve yazılı bir nüsha hazırlıyorken, görmeye bağlı hatalar da meydana gelebilir. Örneğin, müstensih bir kelime ya da satırı atlayabilir, bir kelime veya bir satırı iki kez yazabilir, kelimenin harflerini yanlış yazabilir, bir kelimedeki harflerin yerlerini veya bir cümledeki kelimelerin yerlerini değiştirebilir. Eski metinlerin sayfalarının kenar boşluklarına eklenmiş açıklamalar ya da haşiyeler bazen ana metinlerin kendisindenmiş gibi kabul edilmiş ve sonraki müstensihler tarafından ana metne dâhil edilmişlerdir. İşte bunlar, bilinçsiz hataların meydana geldiği yolların sadece birkaçıdır.

Metnin anlatımında bilinçli olarak yapılan değişiklikler ise bir kaç nedenden ötürü meydana gelmiş olabilir. Müstensih, istinsah edilen elyazmasının yazılışını ya da gramerini düzeltmek zorunda hissetmiş olabilir, düzeltmenin doğru ya da yanlış olmasına bakılmaksızın, bu durum metinsel geleneğe başka bir varyasyonun dahil olduğunu gösterir. Ayrıca müstensih, kelimelerin, cümlelerin hatta paragrafların yerlerini yeniden düzenlemeyi seçmiş olabilir. Ara sıra ihtiyaç hissettiğinde metne kendinden ilaveler yapmış olabilir. Bütün bu çalışmalar, mantıksal olarak birbirini destekleyen düzgün ve anlaşılır bir eser ortaya koymak için yapılmış olabilir. Her hâlükârda, böylesine değişiklikler, takdim ve tehirler ve haşiyeler müstensihler tarafından dinsel metinler istinsah edilirken yapılmıştır. Zamanımızda onların yaptıkları bu “düzeltme” işleminin yanlış olduğunu tespit edebilme imkanı olsa bile, onlar metni geliştirdikle-

rini düşünüyorlardı. Müstensihler, ayrıca kelami ve itikadi sebeplerden ötürü de metin üzerinde bilinçli değiştirmeler yapmışlardır. Şayet istinsah edilen metin, müstensihin onaylamadığı ifade içeriyorsa, bu ifade bazen değiştirilmiş bazen de genel inanca yakınlaştırmak amacıyla anlamı genişletilmiştir. Örneğin, antik dönem İbrani müstensihler, kelâmi nedenlerden ötürü metin üzerinde oynama yaptıkları en az 18 durumdan bahsetmektedirler. Bazı durumlarda da müstensih, ağır ifadeler taşıyan ayet veya pasajı doğrudan kaldırmayı tercih etmiştir. Metne yapılan bilinçli değişiklikler ne zaman yapılırsa yapılsın- ve aynı zamanda diğer sebeplerden dolayı yapıldığında- metni veya içeriğini güçlendirme isteğiyle yapılmıştır.

Antik dönem Kitab-ı Mukaddes yazıları çok sık bir şekilde istinsah edildi ve hemen hemen bütün Akdeniz ülkelerinde yaygınlaştı. Tahmin edileceği üzere, genellikle İskenderiye ve Roma gibi büyük şehirler, ya eski nüshaların oralarda korunmasından ya da saygıdeğer Kitab-ı Mukaddes şahsiyetleri ve müstensihlerinin isimlerinin bu şehirlerle bütünleşmesinden dolayı, belli başlı Kitab-ı Mukaddes metinlerinin “evi” oldu. Bir coğrafi mekânda muayyen bir metin geleneğinin nasıl ortaya çıktığını ve geliştiğini tahmin etmek aslında çok da zor değildir. Bilim adamları, Kitab-ı Mukaddes’in elimizde bulunan çok sayıdaki nüshasını, özellikle de Yeni Ahit ve Eski Ahit’in Yunanca çevirilerini incelemişler ve bunları aralarında bulunan benzerliklere ve belli bir coğrafi bölgeyle ilişkilerine göre kendi aralarında tasnif etmişlerdir. Mevcut Kitab-ı Mukaddes elyazmalarının her biri bu gruplandırmaya tam olarak uygun olmamasına rağmen özellikle Yeni Ahit’te olduğu gibi korunmuş elyazmaları, uygun bir şekilde gruplandırma yapmaya yeterince açıktır. Yeni Ahit elyazmaları, ait oldukları soy ilişkilerine göre gruplandırılmıştır. Diyelim ki M.S dördüncü yüzyıla ait muayyen bir değişik biçim (okunuş) ortaya çıkarılsa ve bu değişik biçim, tüm elyazmaları “grubunda” tekrar edilse ve bu eğilim yeteri kadar tekrar etmişse, bu durum aynı ailede benzer özellikler gösteren tüm elyazmalarının bir grup teşkil etmesine yeterli delil oluşturur. Dahası, bilim adamları elyazmaları aileleri içindeki çeşitli eğilimleri araştırdıkları için bazı özelliklerden söz ederler. Kimi elyazması grupları, genişletilmeye müsait bir yapı özelliği gösterirler, çünkü devamlı olarak diğer gruplarda bulunan okunuşlardan daha uzun farklı okunuşları ihtiva ederler. Diğer bir elyazması grubu ise, tam aksine, anlatımda ne genişletmeye ne de daraltmaya yol açacak herhangi bir değişikliğe karşı direnç göstermeleri bakımından daha ihtiyatlıdır. Yorumcu için bunların bilinmesi, belirli farklılıkların nisbi değerlerini ortaya koyarken değerli olur. Örneğin, bir metinde farklı okunuş ortaya çıksa

ve bu, sadece genişletilme eğilimli bir elyazması ya da elyazmaları grubunda bulunsa, büyük ihtimalle, bir aksilik olmazsa, bu farklı okunuş dikkate alınmayacaktır.

Metin tenkitçiliği bilimi, yüzyıllar boyunca geliştiğinden dolayı, eski elyazmalarının korunması ve aktarılması süreciyle ilgili bilgilerimiz çarpıcı bir şekilde çoğalmıştır. Ayrıca, tarihleri, çıkış yerleri, biçim özellikleri ve diğer elyazmalarıyla nasıl ilgilerinin olduğu gibi belirli elyazmalarına ait ayrıntılı bilgiler de çoğalmıştır. Kumran veya Ölü Deniz tombarlarının keşfi gibi arkeolojik keşifler metin tenkitçiliğine değerli bilgiler sağlamıştır. Bu bilimsel çalışmaların sonuçları, kitaplar ve süreli yayınlardan elde edilmeye devam eder, fakat bu sonuçlar, muhtemelen en görünür bir şekilde Kitab-ı Mukaddes yazılarının eleştirel basımlarında (critical editions) ve bu tür eleştirel basımları kullanan bilim adamlarından oluşan komisyonların yayımladığı modern çevirilerde meyvelerini verir .

Eski ve Yeni Ahit de dâhil olmak üzere herhangi bir antik dönem yazısının eleştirel basımında şunlar vardır: kapsamlı bir dipnot dizisiyle beraber yazının ortaya çıktığı asıl dilde bir metin, metinsel farklılıkları ve içinde farklı okunuşların korunduğu, antik elyazmaları, çevirileri ve eski yorumcular ve bilim adamlarının eserlerini içeren farklı antik kaynakları listeleyen eleştirel derkenar. Bazı eleştirel basımlar, tüm değişik metinsel biçimlerden sadece seçme bir parça sunarken, diğerleri ise metnin içine her değişik biçimi dahil etmeye çalışır. Modern komisyon çevirileri, metni asıl dilinde yeniden oluşturmasa da bu çeviriler metin tenkitçiliği konularına yakın ilgi gösteren bilim adamları tarafından hazırlanmıştır. Modern çevirilerin hiçbiri kapsamlı bir eleştirel derkenarı ihtiva etmez. Onlar daha çok, anlatımdaki en önemli değişiklik biçimleri gösteren dipnotları ve değişik biçimin yapısıyla ilgili bazı işaretleri verir. Kısaltma yapma yoluyla, modern çeviriler okuyucuya değişik biçimin türünün eklemeye, çıkarmaya, değişmeye veya takdim-tehir olup olmadığını ve bunların hangi metinsel gelenekler içinde olduklarını gösterir. İbranice ve Yunanca metinlerin en yeni eleştirel basımları ve Kitab-ı Mukaddes'in hem Yeni Ahit hem de Eski Ahit bölümlerinin en son komisyon çevirileri, Kitab-ı Mukaddes metinleriyle çalışan metin tenkitçilerinin ulaştıkları en güncel sonuçları sunarlar. Bunlar, metin tenkitçilerinin çalışmaları sonucu ortaya çıkan, belki de aslına en yakın nihai biçimlerdir.

Yorumcu bir metnin içinde değişik biçimlerle karşılaştığından dolayı, başlıca görevi bu değişik biçimleri dikkatle gözden geçirmek, tahmini önem-

lerini takdir etmek ve yorumlanacak ibareyi nasıl etkilediğini belirlemek olacaktır. Doğal olarak, henüz yeni olan bir araştırmacı, metin tenkitçiliğinin oldukça gelişmiş ve karmaşık bir bilim dalı olmasından dolayı, uzmanların eserlerine güvenmeye ihtiyaç duyacaktır. Böyle olsa bile, metin tenkitçiliğinin neyi elde etmeye çalıştığını ve nasıl işlediğini anlamak önemlidir. Esasen, metin tenkitçiliğinin başlıca üç amacı vardır: (a) bir metnin nakledilme ve farklı biçimlerde var olma sürecini belirlemek; (b) asıl anlatımı oluşturmak; ve (c) modern okuyucunun kullanabileceği en iyi metin biçimi ve anlatımını belirlemek.

Metin tenkitçileri tarafından farklı okunuşların değerini takdir etmek için çeşitli ölçütler geliştirilmiştir. Karmaşık olmalarına rağmen, çoğu kez ortak akıl ve yaratıcılık esaslarına dayanırlar. Metin tenkitçileri, antik metinlerin yazılması, istinsah edilmesi, korunması ve aktarılması esnasında ne yaşandığını tanıyarak, vuku bulan değişikliklerin türlerini belirlemişlerdir. Ayrıca bu tür değişikliklerin oluşma sebeplerini de saptamışlardır. Netice itibarıyla, bu değişikliklerin hükmünü vermede kullanılan ölçüt, çoğu kez farklı biçimlerden (varyasyon) metnin daha orijinal biçimine doğru “çalışma” esasına dayanır. Örneğin, metin tenkitçilerinin kullandığı en temel aksiyomlardan biri şudur: “Daha müşkül okunuş tercihe şayandır.” Bu kural, müstensihlerin müşkül metin oluşturma yerine, müşkülâtı düzeltme eğiliminde oldukları gözlemine dayanır. Bundan dolayı, bir anlatımın iki değişik biçiminden daha müşkül okunuşlu, büyük bir olasılıkla, daha basit okunuşlunun oluşmasına sebebiyet vermiştir. Bir başka genel kural da şudur: “Daha kısa okunuş tercihe şayandır.” Müstensihler, eksiltmeci olmak yerine genişletmeci olmaya daha meyilli olduklarından, metin tenkitçileri, müstensihlerin büyük bir olasılıkla çıkarmalar yerine eklemeler yaptıklarını keşfettikleri için, genellikle uzun okunuştan ziyade kısa okunuşlara öncelik verirler. Benzer biçimde, müstensihler farklı okunuşlar oluşturmak yerine bunları birbirleriyle uyumlu hale getirme eğilimi göstermişlerdir. Bu sebepten dolayı, “uyumlu hale getirilmiş” görünen farklı bir biçim, içinde bir dereceye kadar uyumsuzluk bulunan biçim lehine önemsiz sayılma temayülü gösterir. Metin tenkitçileri, bu tür müstensih eğilimlerinin yanı sıra, üslup meselesi, söz dağarcığı ve edebi içeriği de gözönünde bulundurlar. Örneğin, şayet farklı bir okunuş, aynı belgenin herhangi bir yerinde olduğu gibi yazarın söz dağarcığı ve üslubuna uymama eğilimi gösteriyorsa veya belgenin daha geniş edebi içeriğine kolayca uygunluk göstermiyorsa, bu durumda onda bozulmanın gerçekleşmiş olması ihtimali var demektir.

Yukarıdaki bütün değerlendirmeler bizzat metnin içinden çıkar ve bu yüzden "içsel delil" (internal evidence) olarak kabul edilirler. Yapılan değerlendirmeler, metnin dışına taşındığı zaman da bunlar "dışsal delil" (external evidence) olarak tasnif edilirler. Bu delil, elyazması kanıtlarının tarihleri ve özellikleri, coğrafi dağılımları ve metinlerin çeşitli gruplar arasındaki soy ilişkileri üzerinde durur. Daha önce de belirtildiği üzere, metin tenkitçileri elyazması kanıtlarının çoğunu türlerine veya gruplarına göre sınıflandırmışlardır. Ayrıca elyazmalarının hem tarihlerini hem de coğrafi konumlarını belirlemişlerdir. Bazı durumlarda elyazmaları bu bilgiyi içerir; diğer durumlarda da yazının üslubu, elyazmasının yazıldığı materyalin çeşidi ve benzeri diğer değerlendirmeler sonucunda çıkarım yapılabilir. Tespit edilmiş tarihleri ve konumlarıyla beraber uygun elyazmalarının listeleri, eleştirel basımlarda yer alır ve bunlara standart çalışmalarda kolaylıkla ulaşılabilir.

Burada, değerlendirmelerin çeşitleri çoğunlukla kronolojiyi içerir. Şayet farklı bir okunuş ortaya çıksa, sorulacak ilk sorular şunlardır: Farklı okunuş, elyazması geleneğine ne zaman girdi? Orijinal miydi yoksa değil miydi? Eğer değilse, eski veya yeni bir değişiklik miydi? Genel anlamda, daha eski bir okunuş, onun daha hakiki olma olasılığını gösterir. Yine de elyazmalarının nakledilmesi hakkında bildiklerimizden dolayı, bu, her durumda böyle değildir. Örneğin, IV. yüzyıla ait bir elyazmasında yanlış okunuş tespit edilebilir, halbuki VIII. yüzyıla ait bir elyazması daha iyi bir geleneği ve asıl okunuşu muhafaza edebilir. Bu durumda, sonraki okunuşun tercihe şayan olduğu bellidir. Aynı şekilde, mevcut birkaç elyazmasında yanlış okunuş tespit edilse, ancak açıkça hakiki okunuş sadece mevcut bir elyazmasında tespit edilse, sadece bir elyazması kanıtı tarafından desteklenmiş olsa bile sonraki tercih edilir. Bundan dolayı metin tenkitçileri tarafından başka bir genel kural geliştirildi: Elyazması kanıtları, sayılmaktan ziyade bunların değerleri takdir edilir.

Okunuşlar arasında karar vermede her durumda işe yarayan tek ölçütün olmadığı, bazı durumlarda da diğer ölçütlerin kullanıldığı şimdi anlaşılabilir. Bunun yerine, metin tenkitçisi belli bir örnekle başlar, hem içsel hem de dışsal mümkün olan tüm delilleri toplar, daha sonra inceler ve her birinin problem teşkil eden noktalarını belirler. Problemlerle ilgili bütün ölçütler ortaya konulur, fakat sonunda metin tenkitçisinin kendi bilgili hükmü ve birçok durumda, dengeyi bir tarafa veya diğerine çeviren kreatif sezgisi karar verir.

Başlangıç seviyesindeki araştırmacı, metin çalışmalarıyla daha bir haşır-neşir oldukça, bu ölçütlerin neler olduğu ve nasıl uygulandığı daha da netle-

şectedir. Bu tür bir anlayış, modern eleştirel basımlar ve ilaveten çevirilerdeki eleştirel derkenarların araştırmacılar tarafından daha iyi anlaşılmasına olanak sağlayacaktır.

Bu nokta, başlangıç seviyesindeki araştırmacının, bir Kitab-ı Mukaddes pasajında ortaya çıkan metinsel-eleştirel problemleri ele almada izleyebileceği bir yöntemi önermenin yeridir. Evvela, modern bir komisyon çevirisinde veya tercihen birkaç çeviride bulunan metin ve dipnotlara başvurulmalıdır. Bunlar genellikle sayfanın altında yer alır ve çoğunlukla en önemli metinsel problemlerden söz eder. Açıklamalı çevirilerde ise, genellikle başka meselelerle ilgilenen açıklayıcı notların hemen üstünde yer alır. İkincisi, ilgili problemin çeşidini belirlemelidir. Metinsel-eleştirel işaretlerde kullanılan herhangi bir kısaltma ya da sembol, kullanılan yayının önsözünde açıklanmıştır ve araştırmacı bunlara başvurarak problemin yapısını daha doğru bir şekilde belirleyebilecektir. Üçüncüsü, bu şekilde yaptıktan sonra, araştırmacı ibarenin eleştirel tefsirine başvurulmalıdır. Eleştirel bir tefsir, daha genel ve açıklayıcı bir tefsirin tam aksine, tüm önemli metinsel-eleştirel problemlerden bahsedecek ve onları müzakere edecektir. Eleştirel tefsirler, İbranice ve Yunanca terimler kullanılabilecek orijinal dillerden hiçbiri hakkında bilgi sahibi olmayan araştırmacı problemin özünü belirleyebilecektir. Şayet belirli bir yayının çevirmenleri, farklı okunuşları tercih etmelerini açıklayan bir kılavuz hazırlamışlarsa ayrıca bunlara da başvurulmalıdır. Bunlara dayanarak, ve birden fazla tefsire başvurduktan sonra araştırmacı artık dördüncü adımı atmalıdır. Dördüncü adım, farklı biçimlerin ve her biçimin destekleyici kanıtlarının bir listesini yapmaya gereksinim duyar. Bu işlemin yapılmasının hemen ardından, araştırmacının dışsal ölçütlere müracaat etmesi gerekir, yani farklı okunuşlara tanıklık eden kanıtların ne kadar eski olduklarını ve bunların içinde ne kadar malzeme bulunduğunu belirlemeye. Araştırmacı daha sonra muayyen bir okunuşun, belgenin genelinden çıkan, bu muayyen okunuş hakkındaki bilinenlere dayanan beklentileri karşılayıp karşılamadığını sorgulamak suretiyle içsel ölçütlere müracaat etmeye başlayabilir. Örneğin, bu muayyen okunuş, belgenin geriye kalanıyla üslup, söz dağarcığı, içerik ve kelâmi açıdan uygunluk ifade ediyor mu? Veya daha basit ya da müşkül bir okunuş mu? Veya daha uzun ya da kısa bir okunuş mu? Çoğu zaman önemli ibarelerin kayda değer müzakereleri, metin tenkitçiliğine yönelik kitaplarda yer alır ve araştırmacı, bunları bulmak için, bazı standart eserlerdeki Kitab-ı Mukaddes atıflarının yer aldığı indeks bölümlerini gözden geçirmelidir.

Açıkça görülüyor ki, asıl dillerin bilgisine sahip olunursa, metinsel-eleştirel araştırmaları sürdürebilme yeteneği de çoğalır. Bu durumda, Kitab-ı Mukaddes'in standart eleştirel basımlarından birine öncelikle başvurulmalıdır. Çünkü bu sayede, alternatif okunuşları ve problemin mahiyetini görecektir. Ardından da konuyla ilgili delilleri toplayıp değerlendirecektir. Dışsal ölçütler için, elyazmalarının ve bunların özelliklerinin bulunduğu listeler rahatlıkla elde edilebilir ve bunlara, her değişik biçimi destekleyen elyazması kanıtların dökümünü yapmalarından dolayı başvurulabilir. Bununla yakın ilgisi olmasından dolayı, eleştirel tefsirlere de müracaat edilmelidir ve onlardan problemin kavranmasına yönelik daha fazla bilgiye ulaşılabilir ve farklı okunuşlar hakkında kararlar verilebilir.